

Сохацька Олена Миколаївна

д. е. н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Сохацький Олександр Юрійович

PhD, викладач кафедри міжнародних економічних відносин
ЗУНУ, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

За тридцять років незалежності в Україні так і було не створено дієвої системи формування прогнозів соціально-економічного розвитку на тривалу перспективу, які б, в свою чергу, могли використовуватися для формування короткострокових та довгострокових стратегічних орієнтирів у політичній, економічній, соціальній сферах як на національному рівні так і у міжнародній діяльності. Сказане повністю стосується енергетичної сфери, стан розвитку якої характеризується відсутністю єдиного стратегічного бачення, як на коротку (як пережити зиму 2021 року), так і на тривалу перспективу.

Показовим у цьому плані, є факт, що тільки у 2011 році Держкомстат вперше приступив до практичного формування енергетичного балансу України, а результати уже двох балансів за 2010-2011 роки вперше були оприлюднені лише у 2012 році [1]. Саме дані цих балансів підтвердили надзвичайно високий рівень енергоемності ВВП України. Загальне первинне постачання енергії (сума видобутку, імпорту, експорту, міжнародного бункерування суден та зміни запасів енергоресурсів в країні) у 2010 році становило 132,4 млн. тон нафтового еквіваленту.

Відчутне покращення цього показника відбулося у 2015 році (пік економічної кризи в умовах війни на Сході України та анексії Криму), коли економікою було використано тільки 90,1 млн. тон нафтового еквіваленту, що, однак відповідало високому 11 місцю за показником енергоефективності серед країн світу (визначеному у порядку найвищих витрат енергії).

Однак таке падіння первинного постачання енергії стало наслідком припинення поставок газу з Росії, що подекуди призводило до зупинок хімічних компаній та інших підприємств, які використовували старі енергоемні технології, що значною мірою призвело до обвалу ВВП та курсу гривні. Тоді заходи з енергоефективності та енергозбереження ще не набули гострої актуальності. І сьогодні енергоемність України у 3-4 рази перевищує аналогічні показники країн ЄС, що суттєво стримує інтеграційні процеси [2].

У останні п'ять років (2017-2021) приймаються стратегії розвитку різних сфер економіки та суспільства, що не завжди корелюють між собою за прогнозними показниками та визначеними шляхами їх досягнення. Зокрема, аналіз змісту схваленої розпорядженням КМУ № 605-р від 18 серпня 2017 року Енергетичної стратегії України «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» на період до 2035 року показав, що базові проблеми цієї сфери визначені достатньо ґрунтовно, прогнозні показники розвитку

окреслюють траєкторію розвитку енергетики та суміжних галузей за період з 2010 до 2035 року [3].

Стратегія передбачає залишатися одним з найбільших у континентальній Європі виробником вуглеводнів та транзитером енергоресурсів (природного газу та нафти) із застереженням, що зберегти існуючі обсяги транзиту газу з Росії до Європи буде складно через зміну пріоритетів основних країн Європи (North Stream-2) та планів Росії. Події 2020-2021 років показали, що ЄС, в першу чергу Німеччина, уже не орієнтується на Україну як найважливішу транзитну ланку на Сході. Однак монополізм Газпрому та використання Росією газу як інструменту політичного тиску на ЄС восени 2021 року можуть змінити цю позицію.

Зниження енергоємності економіки, запровадження енергозбереження у всіх споживачів поряд із завданнями щодо диверсифікації джерел та шляхів постачання та нарощуваннями власного виробництва та генерації мають призвести до суттєвих змін енергетичного балансу. Зокрема, до 2035 року для цього прогнозується задіяти лише 12,5% вугілля, 30,2% природного газу, 7,3% нафтопродуктів. Частку поновлювальних джерел планується довести до 25%, атомної енергетики - залишити в межах 25%.

З 1 січня 2020 року введено в дію Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», яким передбачається зменшити загальну енергоємність ВВП від 0,28 до 0,13 т.у.п на 1000 доларів ВВП в цінах 2011 року [4].

Це складні для України завдання, але навіть за умови їх виконання прогнозована структура енергетичного балансу не буде відповідати світовим трендам, зокрема і країнам ЄС, що прогнозують інші структурні елементи у своїх енергетичних балансах. Завдання щодо використання 30,2% природного газу у енергетичному балансі України є не зовсім реальним до виконання, як і падіння частки вугілля з 30% до 12,5 надзвичайно важко реалізувати. Цей процес впливатиме на всі сфери; економічну, соціальну та екологічну.

Варто зазначити, що крім власне Енергетичної стратегії до 2035 року, в Україні розроблено Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року, затверджену протокольним рішенням КМУ 18 липня 2018 року. Цю Стратегію Україна спрямувала до Секретаріату рамкової конвенції ООН зі зміни клімату. Основні орієнтири названої Стратегії не входять до Паризької угоди про зміни клімату, оскільки будуть періодично моніторитися та переглядатися, але той факт, що цей документ уже є, свідчить про наміри України брати відповідальність за ці процеси спільно з цивілізованим світом. Орієнтація на поновлювальні джерела енергії та ефективність їх використання власне і має допомогти переходу на низьковуглецевий розвиток, що, в свою чергу призведе до скорочення шкідливих викидів.

На початок січня 2020 року в Україні задекларовано зміну парадигми енергетичної політики, зокрема запропоновано для обговорення проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року, що власне, і ставить за мету створення кліматично нейтральної економіки. Однак у цьому проєкті відсутні розділи, в яких було б визначено шляхи досягнення

нових екологічних орієнтирів. Знову ж таки, не показано, в якості базових, сценарії сталого розвитку та зростання економіки у обсягах, достатніх для накопичення інвестиційних ресурсів зазначеного переходу. Крім того, перехід до циркулярної (як зазначено у проєкті, кругової економіки) не обмежується лише енергетичною сферою. Заміна лінійної економіки, зростання якої супроводжувалося зростанням ресурсним, на ефективну економіку замкнутого циклу, що не генерує відходи та знову використовує їх, не завдаючи шкоди довкіллю, має здійснюватися у сферах виробництва, торгівлі, послуг. Тобто, процес переходу (Decoupling) до циркулярної економіки, в свою чергу має стати базовою Концепцією соціально-економічного розвитку, однією із складових якої може бути Концепція «зеленого» енергетичного переходу. Однак цей документ так залишився проєктом.

Вирішувати ці складні питання розвитку економіки Україна має в період глобальної енергетичної кризи, що охопила світ після локдауну covid 19 та різкого скорочення інвестування у традиційні види енергії, зокрема газ та нафту. Восени 2021 року підприємства та міста Китаю, Індії відключають від електроенергії на тривалий період. Відмова від використання вугілля поряд з недостатньою генерацією відновлюваними джерелами (які також недостатньо фінансуються) призвела до різкого дефіциту електроенергії). Це, своєю чергою, призвело до зростання попиту на вугілля та ціни на нього. У Європі загострення відносин з Росією призвело до штучного дефіциту газу та різкого зростання цін на нього.

За даними оновленої у 2021 р. інтерактивної програми прогнозування енергетичних та кліматичних показників, що їх оприлюднює авторитетна на світовому ринку незалежна дослідницька консалтингова фірма Enerdata, прогнозується значне зростання споживання електроенергії (частка у енергетичному балансі світу може зрости від 27 до 42% [5]).

Підсумовуючи, зазначимо, що стратегічне управління енергетичною сферою в Україні має враховувати світові тенденції та здійснюватися спільно з країнами ЄС. Підписавши договір про Асоціацію з ЄС Україна зобов'язалася виконати вимоги діючого в ЄС Третього енергетичного пакету, для чого були прийняті відповідні документи. Так, відповідно до завдань Енергетичної Стратегії, Україна повинна знизити до 2030 року енергоємність національного продукту до середньосвітового рівня (0,4 т у. п. / 1000\$ США) Як було показано вище, Україна до 2035 року планує суттєво покращити цей показник, однак, як саме це буде відбуватися, чіткого плану дій поки що не видно, як не видно єдиного підходу до забезпечення сталого розвитку економіки загалом.

Для цього щоденно має проводитися комплексна робота щодо сприяння кращим практикам не тільки на рівні організацій, але й велика просвітницька робота, свого роду «енергетичний всеобуч» починаючи з сімей, дошкільних, шкільних та вищих закладів освіти, спеціальних короткострокових курсів для різних споживачів енергоресурсів. Знайомство з новими технологіями ефективного споживання енергії в будинках, промисловості, транспорті, сфері послуг, місцевої інфраструктури тощо.

Список використаних джерел:

1. Фризоренко А. О., Божко С. І. Енергетичний баланс України: від теорії до практики. *Статистика України*, 2013, №1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=su_2013_1_5.
2. Ярошук О. Енергоемність України, або чому до Європи ще далеко. URL: https://biz.censor.net/columns/3048408/energomnst_ekonomki_ukrani_abo_chomu_do_vropi_sche_daleko.
3. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article;jsessionid=2C24135A8A66AA3A4CC8D0982524A5B9.app1?art_id=245239564&cat_id=245239555.
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
5. Total final energy consumption. Emerging economies will be the main contributors of global energy demand increase. URL: <https://eneroutlook.enerdata.net/forecast-world-final-energy-consumption.html>.